

Холоденко Н. О.,
помічник судді Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

УДК 343.14

НАУКОВО-КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ПРИ ВЕРХОВНОМУ СУДІ ЯК СУБ'ЄКТ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

У статті приділено увагу окремим аспектам правового статусу Науково-консультативної ради при Верховному Суді як унікальному суб'єкту наукового забезпечення діяльності суду.

Наголошується, що саме Верховний Суд, на відміну від інших судів у системі судоустрою України, має можливість використовувати науковий потенціал НКР.

Автор зазначає, що НКР є унікальним, свого роду «зовнішнім», суб'єктом наукового забезпечення діяльності Верховного Суду, який історично склався вже як певна інституція, що неодмінно притаманна найвищому суду у системі судоустрою. Це безпосередньо пов'язано із законодавчо визначеною метою функціонування Верховного Суду – забезпеченням сталості та єдності судової практики. Реалізація Верховним Судом повноважень, якими він наділений задля досягнення цієї мети, неможлива без проведення масштабної та системної аналітичної роботи, без застосування методів наукового пізнання.

Автором вирізняється та розкривається зміст таких особливостей НКР, що зумовлюють її унікальність: 1) НКР є своєрідним «гібридним» суб'єктом наукового забезпечення діяльності судів, який відносно умовно можна віднести до зовнішніх, оскільки НКР входить до структури Верховного Суду (є специфічним структурним елементом його організації), але не відноситься до його апарату чи суддівського корпусу та складається з осіб, які не пов'язані з судом трудовими відносинами; 2) діяльність НКР може бути охарактеризована і як колективна наукова робота в межах якої приймається спільне рішення, і як персональна наукова робота, в межах якої висвітлюється індивідуальна позиція члена НКР; 3) повноваження НКР, напрями діяльності її членів обумовлені та є похідними від повноважень Верховного Суду, та на відміну від інших суб'єктів наукового забезпечення діяльності судів унормовані не лише на рівні локального акту, а і на рівні процесуального законодавства; 4) діяльність НКР є відкритою та прозорою, що забезпечується шляхом висвітлення результатів її діяльності у різний (процесуальний і позапроцесуальний) спосіб.

Ключові слова: суд, судова діяльність, наукове забезпечення, суб'єкти наукового забезпечення, Науково-консультативна рада, Верховний Суд.

Постановка проблеми. Верховний Суд, який відповідно до ст. 125 Конституції України є найвищим судом у системі судоустрою України, покликаний забезпечувати єдність судової практики, що в умовах тривалої суспільної нестабільності та недосконалого національного законодавства є доволі складним завданням. Модернізація, якої зазнав Верховний Суд як в організаційній, так і у функціональній сфері, зумовлена змінами до Основного Закону держави у 2016 році, закономірно відобразилася на його юрисдикційній діяльності та актуалізувала питання її належного забезпечення: інформаційного, правового, фінансового, а також наукового. Адже, як відомо, саме наука є тим орієнтиром у правозастосуванні, який дозволяє опанувати не лише «букву», а й «дух» закону, що має надзвичайне значення у питанні захисту прав і свобод людини в державі.

Наукове забезпечення діяльності Верховного Суду здійснюється у різний спосіб і різними суб'єктами. Варто, наприклад, згадати, що ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає можливість одразу стати суддею Верховного Суду особи, яка відповідає загальним вимогам до кандидатів на посаду судді та має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років. Також Закон передбачає наявність в апараті суду наукових консультантів, які повинні мати науковий ступінь (ст. 155). Однак, наукове забезпечення цими суб'єктами судової діяльності не є унікальним і може стосуватися будь-якого іншого суду: чи то апеляційного, чи то місцевого. Водночас, лише Верховний Суд володіє можливістю використовувати потенціал унікального суб'єкта, який належить до його структурних елементів – Науково-консультативної ради при Верховному Суді (далі – НКР).

Статус НКР передбачено у ст. 47 профільного Закону, положення якої передбачають три тези: 1) НКР утворюється

з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права; 2) НКР діє для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення; 3) порядок організації та діяльності НКР визначається положенням, яке затверджує Пленум Верховного Суду.

Такий «скупий» законодавчий посил створює підґрунтя для детального наукового аналізу цього суб'єкта наукового забезпечення діяльності Верховного Суду. Особливо, зважаючи на нечисленні наукові роботи, в яких дослідники у тому чи іншому контексті згадують про НКР та її функціонування.

Стан дослідження. Серед вітчизняних науковців питання статусу та діяльності НКР частково отримали своє висвітлення у працях таких авторів як В. Волошина, В. Кампо, В. Мамутов, Л. Москвич, О. Хотинська-Нор та інші.

Мета статі полягає у прагненні розкрити та охарактеризувати унікальну природу НКР як суб'єкта наукового забезпечення діяльності Верховного Суду.

Виклад основного матеріалу. Отже, НКР є унікальним, свого роду «зовнішнім», суб'єктом наукового забезпечення діяльності Верховного Суду, який історично склався вже як певна інституція, що неодмінно притаманна найвищому суду у системі судоустрою. Це безпосередньо пов'язано із законодавчо визначеною метою функціонування Верховного Суду – забезпеченням сталості та єдності судової практики. Саме використання у судовій діяльності наукового надбання, наукового інтелекту спроможне гарантували досягнення задекларованої мети. Крім того, на Верховний Суд поряд зі здійсненням правосуддя покладається ряд не менш важливих для досягнення означеної мети завдань, трансформованих у його повноваження. Зокрема, відповідно до ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд також:

– здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

– надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;

– надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину;

– вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я; звертається до КСУ щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

– забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

– забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування.

Їх реалізація неможлива без проведення масштабної та системної аналітичної роботи, без застосування методів наукового пізнання.

Унікальність НКР пов'язана з рядом особливостей:

По-перше, НКР це своєрідний «гібридний» суб'єкт наукового забезпечення діяльності судів, який відносно умовно можна віднести до зовнішніх, що зумовлено її статусом.

Відповідно до ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затвердженого постановою Пленуму Верховного Суду від 02 лютого 2018 р. № 1, НКР є дорадчим органом, що утворюється при Верховному Суді для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового

забезпечення, з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права, які погодилися брати участь в її роботі та мають науковий ступінь доктора юридичних наук або кандидата юридичних наук (доктора філософії) чи інших галузей знань¹.

Станом на 2018 рік до складу НКР входили 89 докторів юридичних наук і 24 кандидати юридичних наук².

Тобто, НКР входить до структури Верховного Суду (є специфічним структурним елементом його організації), але не відноситься до його апарату чи суддівського корпусу та складається з осіб, які не пов'язані з судом трудовими відносинами. Саме це зумовлює її «гібридність» і дозволяє віднести до зовнішніх суб'єктів наукового забезпечення діяльності судів.

По-друге, діяльність НКР може бути охарактеризована і як колективна наукова робота, в межах якої приймається спільне рішення, і як персональна наукова робота, в межах якої висвітлюється індивідуальна позиція члена НКР [3, с. 394].

О.З. Хотинська-Нор зазначає, що функціонування НКР у легальний спосіб дозволяє судам залучати ззовні до своєї юрисдикційної діяльності видатних науковців, правників, а також інших осіб, як представників громадянського суспільства, які здатні запропонувати у доступній і зрозумілій формі науково обґрунтовані конкретні механізми, засоби, підходи до вирішення актуальних проблем судової практики, правового регулювання суспільних відносин. У такий спосіб фактично здійснюються:

– вплив на формування та розвиток судової практики;

– коригування вектору розвитку відповідної сфери законодавства;

– взаємодія судової системи з зовнішнім середовищем;

– оцінювання діяльності суб'єктів судової системи;

¹ Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затверджене постановою Пленуму Верховного Суду від 02 лютого 2018 р. № 1. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/ppn_kr/> дата звернення 20.12.2018.

² Науково-консультативна рада при Верховному Суді. Інформація щодо першого року діяльності. <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/NKR_2018.pdf> дата звернення 20.12.2018.

– підвищується ефективність функціонування судової системи загалом¹.

По-третє, повноваження НКР, наприклад діяльності її членів обумовлені та є похідними від повноважень Верховного Суду, та на відміну від інших суб'єктів наукового забезпечення діяльності судів унормовані не лише на рівні локального акту, а і на рівні процесуального законодавства.

Так, відповідно до п. 3.2 Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді до повноважень НКР належать:

– підготовка наукових висновків щодо тлумачення та застосування норм права;

– участь у підготовці проектів узагальнень практики застосування судами норм матеріального і процесуального права з метою забезпечення їх однакового застосування під час розгляду справ;

– попередній розгляд проектів постанов Пленуму Верховного Суду щодо надання рекомендаційних роз'яснень з питань застосування судами законодавства України під час розгляду справ;

– попередній розгляд проектів висновків Пленуму Верховного Суду щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України;

– попередній розгляд проектів конституційних подань Верховного Суду до Конституційного Суду України щодо конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

– попередній розгляд інших питань діяльності Верховного Суду, підготовка яких потребує наукового забезпечення;

– участь у координації наукових досліджень у галузі права та формуванні

державного замовлення на наукові дослідження в галузі права;

– сприяння виданню офіційного друкованого органу Верховного Суду, інших його видань (у тому числі електронних)².

Водночас норми процесуальних кодексів чітко передбачають, що після передачі справи (кримінального провадження) на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати визначений у ній суддя-доповідач у разі необхідності звертається до відповідних фахівців НКР при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати, крім випадків, коли висновок щодо застосування цієї норми у подібних правовідносинах був раніше отриманий Верховним Судом» (ст. 404 ЦПК України, ст. 347 КАС України, ст. 303 ГПК України, ст. 434–2 КПК України).

По-четверте, діяльність НКР є відкритою та прозорою, що забезпечується шляхом:

1) інформування Верховним Судом населення про стан розгляду справ через свої канали інформації. Для прикладу наведемо одне з повідомлень на офіційній сторінці Верховного Суду у мережі Facebook, у якому йдеться про те, що «колегія суддів КАС ВС оголосила перерву в розгляді справи щодо люстрації через необхідність звернення до науковців...»³;

2) опублікування науково-консультативних висновків у ЗМІ, зокрема у наукових виданнях. Так, наприклад, у науковому фаховому виданні «Вісник кримінального судочинства» у постійній його рубриці «На допомогу практикуючим юристам» публікуються, зокрема науково-правові висновки, підготовані

¹ Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні: монографія. К.: Алерта, 2016. С. 395.

² Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затверджене постановою Пленуму Верховного Суду від 02 лютого 2018 р. № 1. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/ppn_kr/> дата звернення 20.12.2018.

³ Офіційна сторінка Верховного Суду у мережі Facebook. 28 січня 2018 р. <<https://www.facebook.com/supremecourt.ua/posts/619059385535617>> дата звернення 20.12.2018.

на запит суддів Верховного Суду (при-міром, науково-правовий висновок щодо відкриття сторони захисту матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій, підготований М. А. Погорецьким і О. С. Стареньким на запит судді Великої Палати Верховного Суду В. Британчука¹);

3) посилення на наукові висновки членів НКР у рішеннях Верховного Суду. Такі випадки, на превеликий жаль, не надто ще поширені, що породжує у дослідників питання про те, яким чином позиція наукових фахівців щодо доктринального тлумачення спірної норми права враховується Верховним Судом у його рішеннях? У пошуках відповіді окремі з них зазначають, що «існують випадки, коли точка зору експертів кардинально відрізняється від висновків Верховного Суду України, викладених в його рішеннях. А в деяких випадках справи передаються до розгляду, навіть не дочекавшись висновків фахівців. Зрозуміло, остаточне рішення за суддями Верховного Суду України, але було б цікаво, якщо його рішення містили б у мотивувальній частині і позицію науково-експертних висновків, і підстави, за якими ВСУ погоджується чи відхиляє викладені в таких висновках аргументи. Якість судового рішення Верховного Суду України від цього тільки б виграла»².

Але, цитування науковців у судових рішеннях поступово набуває популярності. Стосовно посилення конкретно на висновки членів НКР, для прикладу, наведемо постанову Великої Палати від 12 грудня 2018 р. у справі № 617/1315/15-ц, в якій суд, вирішуючи питання про юрисдикційний спір у справі, що впливала із земельних правовідносин, за-

значив таке: «Тому Велика Палата Верховного Суду вважає, що оскарження вказаних розпоряджень має відбуватися за правилами адміністративного судочинства (аналогічні висновки викладені у постановях Великої Палати Верховного Суду від 21 березня 2018 року у справі № 536/233/16-ц, від 24 квітня 2018 року у справі № 401/2400/16-ц і від 28 листопада 2018 року у справі № 536/158/16-ц; близький за змістом підхід підтримали у висновках члени НКР ОСОБА_38, ОСОБА_21, ОСОБА_22, ОСОБА_23, ОСОБА_24, ОСОБА_25, ОСОБА_26, ОСОБА_27, ОСОБА_28, ОСОБА_29)»³.

Ця справа також примітна тим, що четверо суддів Великої Палати Верховного Суду виклали окрему думку, в якій ґрунтовно, окремим розділом «2.2 Висновки представників наукової спільноти», проаналізував надані у цій справі наукові висновки членів НКР, розпочавши з такого: «З огляду на важливість вирішення багатолітніх юрисдикційних конфліктів суддя-доповідач у справі № 617/1315/15-ц звернувся до вченого секретаря Науково-консультативної ради (далі – НКР) при Верховному Суді із запитом про отримання наукових висновків її членів з питань розмежування цивільної й адміністративної юрисдикції стосовно вирішення деяких категорій земельних спорів. За результатами опрацювання запиту до Великої Палати Верховного Суду надійшли 19 наукових висновків»⁴.

Наведене є найкращою демонстрацією значення продуктивної роботи НКР, її членів для формування судової практики загалом і діяльності Верховного Суду зокрема.

Зауважимо, що за наявними статистичними даними у 2018 р. кількість звер-

¹ Погорецький М. А., Старенький О. С. Науково-правовий висновок щодо відкриття сторони захисту матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 133–140

² Кузнецов А. В. Рішення Верховного Суду України очима практикуючого юриста (довідка на І-му Судовому форумі Асоціації правників України). <https://uba.ua/documents/doc/andriy_kuznetsov.pdf> дата звернення: 20.12.2018.

³ Постанова Великої Палати від 12 грудня 2018 р. у справі № 617/1315/15-ц. <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81753337>> дата звернення: 20.12.2018.

⁴ Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Гудими Д. А., Кібенко О. Р., Рогач Л. І., Уркевича В. Ю. Справа № 617/1315/15-ц. <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83617154>> дата звернення: 20.12.2018.

нень від суддів Верховного Суду до членів НКР становила 87 (25 від суддів Касаційного адміністративного суду, 8 – від Касаційного господарського суду, по 16 – від Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду та 22 – від Великої Палати). У відповідь на запити від членів НКР було отримано 344 наукових висновки (90 – до Касаційного адміністративного суду, 23 – до Касаційного господарського суду, по 60 – до Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду та 111 – до Великої Палати)¹.

Утім, продуктивність не означає досконалість. Чимало питань, пов'язаних із формуванням НКР, формами її діяльності та принципами співпраці суду з науковцями-членами НКР потребують ретельного аналізу з метою напрацювання пропозицій, спрямованих на оптимізацію роботи НКР. Це, своєю чергою, визначає напрями наших подальших наукових досліджень.

Висновки. У підсумку слід зазначити про такі особливості НКР, що зумовлюють її унікальність:

1) НКР є своєрідним «гібридним» суб'єктом наукового забезпечення ді-

яльності судів, який відносно умовно можна віднести до зовнішніх, оскільки НКР входить до структури Верховного Суду (є специфічним структурним елементом його організації), але не відноситься до його апарату чи суддівського корпусу та складається з осіб, які не пов'язані з судом трудовими відносинами;

2) діяльність НКР може бути охарактеризована і як колективна наукова робота, в межах якої приймається спільне рішення, і як персональна наукова робота, в межах якої висвітлюється індивідуальна позиція члена НКР²;

3) повноваження НКР, напрями діяльності її членів обумовлені та є похідними від повноважень Верховного Суду, та на відміну від інших суб'єктів наукового забезпечення діяльності судів унормовані не лише на рівні локального акту, а і на рівні процесуального законодавства;

4) діяльність НКР є відкритою та прозорою, що забезпечується шляхом висвітлення результатів її діяльності у різний (процесуальний і позапроцесуальний) спосіб.

REFERENCE LIST

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedural Code of Ukraine: The Law of Ukraine] data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).
2. Polozhennya pro Naukovo-konsul'tatyvnu radu pry' Verxovnomu Sudi, zatverdzhene postanovoyu Plenumu Verxovnogo Sudu vid 02 lyutogo 2018 r. № 1. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/ppn_kr/> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

ARTICLES

3. Pohoretskyi M. A., Starenkyi O. S. Naukovo-pravovyi vysnovok shchodo vidkryttia storoni zakhystu materialiv nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii. Visnyk kryminalnoho sudochynstva. 2018. № 2. S.133–140 (in Ukrainian).
4. Kuznetsov A. V. Rishennia Verkhovoho Sudu Ukraini ochyma praktykuiuchoho yurysta (dopovid na I-mu Sudovomu forumi Asotsiatsii pravnykiv Ukrainy). <https://uba.ua/documents/doc/andriy_kuznetsov.pdf> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

BOOKS

5. Khotynska-Nor O. Z. Teoriia i praktyka sudovoi reformy v Ukraini: monohrafiia. K.: Alerta, 2016. 428 s. (in Ukrainian).

CASES

6. Postanova Velykoi Palaty vid 12 hrudnia 2018 r. u spravi № 617/1315/15-ts. <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81753337>> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

¹ Науково-консультативна рада при Верховному Суді. Інформація щодо першого року діяльності. <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/NKR_2018.pdf> дата звернення: 20.12.2018.

² Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні: монографія. К.: Алерта, 2016. 428 с.

7. Okrema dumka suddiv Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu Hudymy D. A., Kibenko O. R., Rohach L. I., Urkevycha V. Yu. Sprava № 617/1315/15-ts. <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83617154>> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

WEBSITES

8. Naukovo-konsultativna rada pry Verkhovnomu Sudi. Informatsiia shchodo pershoho roku diialnosti. <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/NKR_2018.pdf> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

9. Ofitsiina storinka Verkhovnoho Sudu u merezhi Facebook. 28 sichnia 2018 r. <<https://www.facebook.com/supremecourt.ua/posts/619059385535617>> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

10. Naukovo-konsultativna rada pry Verkhovnomu Sudi. Informatsiia shchodo pershoho roku diialnosti. <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/NKR_2018.pdf> data zvernennia 20.12.2018 (in Ukrainian).

Kholodenko N. J. Scientific advisory council at the supreme court as a subject of scientific support of its activity

The article focuses on certain aspects of the legal status of the Scientific Advisory Council at the Supreme Court as a unique subject of scientific support of the court activities.

It is emphasized that the Supreme Court, unlike other courts in the judicial system of Ukraine, has the opportunity to use the scientific potential of the SAC.

The author notes that the SAC is a unique, a kind of «external» subject of scientific support of the Supreme Court, which has historically developed as a certain institution, which is definitely inherent in the highest court in the judicial system. This is directly related to the statutory purpose of functioning of the Supreme Court – to ensure the stability and unity of judicial practice. The exercise by the Supreme Court of the powers vested in it to achieve this goal is impossible without realization of extensive and systematic analytical work, and without the use of methods of scientific knowledge.

The author distinguishes and reveals the content of the following features of the SAC, which determine its uniqueness: 1) SAC is a kind of «hybrid» subject of scientific support of courts activities, which can be relatively and conditionally attributed to external, as SAC is a part of the structure of the Supreme Court (is a specific structural element of its organization), but does not belong to its staff or judiciary and consists of persons who are not related to the court employment relationship; 2) the activity of the SAC can be characterized both as a collective scientific work within which a joint decision is made, and as a personal scientific work within which the individual position of a member of the SAC is showed; 3) the powers of the SAC, the areas of the activities of its members are conditioned and derived from the powers of the Supreme Court, and unlike other subjects of scientific support of the courts activities are regulated not only at the level of local act, but also at the level of procedural legislation; 4) the activity of the SAC is open and transparent, which is ensured by the demonstration of the results of its activities in different (procedural and non-procedural) ways.

Keywords: court, court activities, scientific support, subjects of scientific support, Scientific Advisory Council, the Supreme Court.

Стаття надійшла до редакції журналу 21.12.2018